

Korektury a korekturní znaménka

Korektura je vyznačení chyb, nepřesností nebo nesrovnalostí s rukopisem a technických nedostatků zjištěných na korekturním otisku (obtahu). Opravy se provádějí korekturními znaménky podle ČSN 88 0410 *Korekturní znaménka a jejich používání*.

Korekturní znaménka se dělí podle významu:

1. znaménka pro výměnu, vypuštění a vsunutí,
2. znaménka pro různé změny v sazbě a umístění exponentů a indexů,
3. znaménka pro změnu mezer,
4. znaménka pro odstavec, zvýraznění nebo změnu písma,
5. znaménka pro opravu technických nedostatků sazby,
6. znaménka pro opravu tabulek,
7. znaménka pro zrušení vyznačené korektury.

Korekturní otisk vyhotovený ze sazby nebo kopie z fotosazby má mít písmena a značky s ostrou konturou, čisté, zřetelné a dobře čitelné, na bílém hladkém papíru. Při šířce sazby do 16 cicer (7,22 cm) má být ponechán okraj 3 až 5 cm pro vyznačení oprav.

Korektury se vyznačují čitelně a srozumitelně dvěma shodnými znaménky, z nichž jedno znaménko překrývá chybné místo v textu a druhé stejně s provedenou opravou se opakuje zpravidla na pravém okraji na otisku souběžně s účařím řádky, v níž byla chyba. K opravám vyznačeným v textu, které nejsou opakovány současně na okraji otisku, se nepřihlíží. Doprovodí-li se korekturní znaménka na okraji ještě vysvětlujícím textem, je třeba tento zakroužkovat. Korektury se vyznačují inkoustem nebo kuličkovým perem. Korigující pracovník podepíše nebo ošifruje každý korigovaný text, vyznačí datum a u novinového textu i přesný čas.

V *kovové sazbě* má korekturní postup dvě činnosti časově i technicky oddělené. První činností je vyznačení korektur na otisku, při druhé činnosti sazeč vyznačené korektury ručně opravuje v sazbě výměnou písmen, slov, příp. řádek, jak bylo předepsáno. Závěr korekturního procesu je ukončen revizním otiskem

z tiskové formy a náhledem, tj. otiskem z tiskové formy ve stroji. Tento otisk po schválení a podpisu (*imprimatur*) je potvrzením k započetí tisku nákladu. Redakci nakladatelství (objednateli) se zasílá první otisk ze stroje, který je znamením, že byl zahájen produkční tisk (signální výtisk).

Korektury ve fotosazbě

Korekturní znaménka pro fotosazbu jsou shodná se znaménky pro sazbu kovovou. V tiskárně se korektury ve fotosazbě vyhotovují několika způsoby:

- *Korektury na filmu* se provádějí vyříznutím části filmu a vlepením opravy. Řezové hrany mezi znaky se retušují na kopii nebo na tiskové desce.

- *Korektury na fotografickém papíru* se provádějí přelepením chybné části opravenou. Také při tomto postupu je nutno řezové hrany odstraňovat. Provádění korektur na filmu a fotografickém papíru je náročné zejména v dodržování polohy písmen a značek, účaří a rovnoběžnosti linií.

- *Korektury v automatizovaných systémech fotosazby* se provádějí na záznamových médiích (děrné nebo magnetické pásce), tedy ještě před expozicí fotomateriálu.

- *Korektury prováděné na obrazkových terminálech* využívají textu postupně promítaného na obrazovce z paměťového média, např. diskové paměti. Korektor-sazeč text přečte a provede korektury na klávesnici terminálu, např. opravy písmen, výškrtů, vsuvky. Na obrazovce se objeví opravený text, který se automaticky ukládá do paměťového média k dalšímu použití.

Je snahou snižovat počet autorských korektur v textu na minimum. Pro sazbu a zejména fotosazbu se požaduje bezchybný rukopis, nejlépe *rukopis imprimovaný*. Korekturní systém ve fotosazbě v sobě skrývá hlavní problémy výrobní operativnosti.

Následující přehled korekturních znamének je uveden současně s vysvětlujícím textem.

K O R E K T U R N Í Z N A M Ě N K A

Korekturní znaménka se stala, populárně řečeno, malým esperantem, kterým se dorozumívají redakce a nakladatelství s tiskárnou a v tiskárně opět korektoři a revizoři se sazeči. Dělíme je na znaménka:

1. pro výměnu, vypuštění a vsunutí;
2. pro různé změny v sazbě i umístění exponentů a indexů;
3. pro změnu mezer;
4. pro vyznačení nebo zatažení odstavce, novou řádku, zvýraznění nebo změnu písma;
5. pro opravu technických nedostatků sazby;
6. pro opravu tabulek a tabelí;
7. pro zrušení vyznačené korektury.

I. Znaménka pro výměnu, vypuštění a vsunutí

Výměnu jednoho písmene za jiné vyznačíme tím způsobem, že chybné písmeno v textu přetřhneme svízlou čarou (popřípadě doplníme vlaječkou) a totéž znaménko opakujeme na okraji otisku. Vpravo vedle něho napíšeme písmeny správné. Je-li v jedné řádce více oprav, použijeme různých znamének, které opakujeme na okraji otisku ve stejném pořadí jako v textu. Totéž znaménko se nesmí opakovat v pěti následujících řádcích. Tuto zásadu nelze dodržet při velkém počtu chyb.

Slitky ff, fi, fl značíme znaménkem pro výměnu dvou nesprávných písmen a na okraji otisku vyznačíme uvedeným způsobem s obloučkem nahoře, anebo dole. V sazbě cizích řečí se setkáme se skupinou těchto písmen: fff, ffi, ffl. Slitek je vždy u poslední dvojicé. Je-li vysazen slitek (fi, fl), ačkoli být vysazen nemá, značíme jej jako výměnu nesprávného písmene a na okraji vyznačíme oddělení obou písmen svíslou čárkou.

Poškozená písmena opravujeme stejně jako písmena chybná (a na okraji otisku je jednou podtrhneme).

Cizí písmena, tj. písmena z jiného typu, opravujeme též jako písmena chybná (a na okraji otisku je podtrhneme dvakrát). Vyskytuje-li se cizí písmeno v linotypové (řádkové) sazbě v několika řádcích, vyznačíme je v otisku

- ku podtržením křížkem a na okraji řádky vodorovnou
- čarou s křížkem. Nečekáme, až dočteme sloupec, a okamžitě upozorníme na chybu vedoucího korektorní.

Chybějící písmena, je-li uprostřed slova mezi **ř** a, vyznačíme tak, že přetřhneme písmeno před mezerou i za ní, spojíme je vodorovnou čarou a na okraji otisku se napíše společně s chybějícím písmenem. Není-li ve slově mezera, přetřhneme buď písmeno před chybějícím písmenem, nebo za ním a na okraji je napíšeme společně.

Lism

Lme

Písmena blokována opravujeme jako písmena chybná. (Blokujeme, je-li nečitelný rukopis.) U linotypové sazby, kde je blokování jednotlivých písmen vyloučeno, používáme výrazné znaky, např. ??? M M M M apod.

IB

IX 7V

Výměnu malého písmene za velké nebo opačně značíme jako chybné písmeno. (Ve státech RVHP používajících azbukou se ještě píše dvě čárky nad písmenem, má-li být malé, a pod ním, má-li být velké.)

Dvě nebo více chybných písmen vyznačíme tak, že přetřhneme svislou čarou první a poslední chybné písmeno, spojíme vodorovnou čarou a na okraji otisku vpravo od znaménka napíšeme správně.

ma

Přebytečná písmena nebo slova přetřhneme podobně a na okraji otisku vedle znaménka přepíšeme deletur **ъ**. Můžeme použít znaménka **п u h a b n u**

Hv

Celý odstavec nebo více chybných řádek přetřhneme obálkovitě a na okraji otisku přepíšeme znaménko deletur (**ъ**). (Ve státech RVHP písících azbukou se používá **Q**, aby nedošlo k záměně znaménka deletur s я.)

~~Přebytečná písmena nebo slova přetřhneme podobně a na okraji otisku vedle znaménka přepíšeme znaménko deletur (**ъ**). Celý odstavec nebo více chybných řádek přetřhneme obálkovitě a~~

ъъ

Chybí-li slovo nebo několik slov použijeme některých znamének pro vsuvku. Na okraji otisku vpravo od znaménka napíšeme chybějící slovo nebo několik slov. (Platí též pro chybějící interpunkci.) Chybí-li věta nebo celý odstavec, nevypisujeme text. Na otisku uvedeme však stránku rukopisu. (Např. Viz rkp. 24.) Chybějící text označíme v rukopise nejlépe barevnou tužkou. [Další znaménka **ч л а v v # #**]

Vslov,

Spojovník (spojovací čárku) uprostřed slova a rozdělovací znaménko (divis) značíme buď znaménkem pro vsuvku, nebo jako chybějící písmeno (je-li ve slově mezera). Není-li ve slově mezera, značíme znaménkem pro výměnu.

lv-

Pe-l

Pomlčku značíme stejně jako spojovník, ale od předcházejícího i následujícího písmene ji oddělujeme mezerou a záměnou divisu a pomlčky se často chybuje.

ly-y

Chybí-li jedna řádka nebo několik řádek, použijeme některého z uvedených znamének <<4>>
Vedle něho na okraji otisku napíšeme chybějící text nebo

viz rkp. str. ...
[]

Chybí-li obrázek, tabulka nebo schéma apod., lze použít některého z uvedených znamének s doplněním čísla obrázku, tabulky, schématu apod.

2. Znaménka pro různé změny v sazbě a umístění exponentů a indexů

Přehozená písmena, slabky nebo slova opravujeme tzv. znaménky přestavěcími. Není-li vyznačení těmito znaménky srozumitelné, použijeme znaménka jako pro dvě chybná písmena vedle sebe.

Nesprávný slovosled korigujeme tak, že očíslováme slova 1 2 3 jednotlivá ve správném pořadí a na okraji otisku čísla opakujeme.

Je-li slovosled porušen jen jedním slovem, které je na řádce druhé, používáme znaménka, které vpisujeme do textu a opakujeme na okraji otisku.

Jehož šipka značí správné umístění.

3 -

Dvě přehozené řádky označíme na okraji znaménkem, následovat.

2 -

čarami a očíslováme je ve správném pořadí, v jakém mají

1 -

Přeházené řádky označíme na jejich okraji vodorovnými

Chybnou zarážku vyznačíme uvedeným znaménkem bez slovního vysvětlení.

Zapomenutou zarážku nebo posunutí textu vpravo nebo vlevo opravíme znaménkem, jehož kolmé čáry značí, kam má být vyčnívající část řádky posunuta.

Posunutí řádky nahoru nebo dolů naznačíme znaménkem, jehož vodorovné čáry určují, jak se má text posunout.

Exponenty a indexy vyznačíme následujícími znaménky: exponent prvního stupně √ ; index prvního stupně ^ ; exponent druhého stupně √√ ; index druhého stupně ^^

3. Znaménka pro změnu mezer

Typografická pravidla vyžadují, aby mezery mezi slovy byly stejné.

Jsou-li mezery mezi slovy nestejně, používáme znamének pro zúžení nebo rozšíření mezer. (V některých státech RVHP se používá znaménka pro vyrovnání několika nestejných mezer v řádce.)

Chybí-li mezera mezi dvěma slovy, použijeme tohoto znaménka. (V mnohých našich tiskárnách je rozšířen — hlavně u linotypové sazby — tento způsob yznačování.)

Nemá-li být mezera mezi slovy (např. pracovní právní) nebo mezi písmeny, použijeme uvedeného znaménka.

Je-li ve slově (např. vědeckotechnický) rozdělovací znaménko, které tam být nemá, opravíme je znaménkem, jež můžeme též použít, je-li uprostřed slova o jedno písmeno více.

Zmenšení mezery mezi řádky naznačíme znaménkem skládajícím se z vodorovné čáry a uzavřeného obloučku.

Protože se znaménko umísťuje k okraji sazby, není třeba je opakovat na okraji otisku. Vedle znaménka lze uvést, o kolik se má mezera zmenšit.

Zvětšení mezery mezi řádky naznačíme znaménkem obdobným, skládajícím se opět z vodorovné čáry, ale otevřeného obloučku. Znaménko není třeba opakovat na okraji otisku. U znaménka lze uvést, o kolik se má mezera zvětšit.

Zrušení mezery mezi řádky vyznačíme znaménkem

4. Znaménka pro odstavec, zvýraznění nebo změnu písma

Titul, který má být umístěn na střed samostatného řádku, se vyznačí znaménkem

Odstavec značíme znaménkem , u kterého uvedeme, jak má být velká zarážka. (Státy RVHP píšící azbukou používají pro odstavce znaménka)

Zrušení odstavce vyznačíme znaménkem , které spojí poslední slovo prvního odstavce s prvním slovem odstavce dalšího.

Slova vysázená jiným typem písma zatrhneme skobovitě a do znaménka na okraji otisku napíšeme, jakým typem mají být *vysázena*. Toto znaménko doplňuje používaný způsob vyznačování:

obyc.

 prostrkaně

 zrušit prostrkání

 polotučně

 tučně

 kurzívou

 polotučnou kurzívou

 tučnou kurzívou

5. Znaménka pro opravu technických nedostatků sazby

Písmeno nebo slovo ležící obráceně v textu podtrhneme a na okraji otisku doplníme vodorovnou čárku značící podtržení znaménkem *vertatur* . (Ve státech RVHP píšících azbukou nahrazují znaménko *vertatur* znaménkem)

Otočenou celou řádku označíme vodorovnou čárkou na okraji otisku a připojíme znaménko

 Vyrovnání kraje sazby značíme dvěma svislými čarami u těch řádek, které mají být vyrovnány.

 Vyrovnání jedné řádky značíme šipkou.

Nerovné řádky, posunutě nahoru nebo dolů (nedrží účaří), značíme v textu i na okraji dvěma vodorovnými čarami.

Řeku, tj. souběžné mezery mezi slovy nejméně u tří řádek pod sebou, značíme znaménkem . Řeku lze odstranit zmenšením nebo zvětšením mezer mezi slovy v některé řádce, nebo změnou slovosledu.

Hrotky, tj. výplňky mezi slovy, které tiisknou, vyznačíme tímto znaménkem, které opakujeme na okraji otisku v účaří řádky.

Slabá nebo silná místa na otisku zakroužkujeme.

Korigujeme tabulky

Při korigování tabulek a tabelí musíme znát nejen techniku jejich sazby a úpravy, ale i základní druhy tabulek, tj. uzavřené, otevřené a převislé.

Základní pravidlo o přetínání linek: Jednoduchá linka nikdy nesmí přerušovat linku dvojitou, polotučnou a tučnou. Dvojitá linka nesmí přerušovat linku polotučnou a tučnou a linka polotučná tučnou.

V tabulce sestavené z jednoduchých linek kolmých (noh) a vodorovných (příčnicku) jsou přerušovány linky v příčnicku.

U velkých tabulek a tabelí neopakujeme znaménka na okraji, ale píšeme je pro lepší přehlednost přímo do tabulky. Používáme korekturních znamének šesté skupiny.

6. Znaménka pro opravu tabulek

Výměnu linky nesprávného druhu (nebo poškozené) vyznačíme přetržením ve tvaru krát a na okraji otisku k témuž znaménku napíšeme správný druh linky. (V některých státech RVHP označují charakter linky počtem přetržení:

X — jemná linka; X X — středně jemná linka; X X X — polotučná linka; X X X X — tučná dvoubodová linka.)

Výměnu poškozené linky značíme stejným znaménkem X, které na okraji otisku doplníme slovem „vyměnit“.

Nenavazují-li linky na sebe, tam kde se protínají nebo stýkají, zakroužkujeme tato místa.

Zkrácení linky naznačíme znaménky

Prodloužení linky vyznačíme znaménky

Posunutí linky do stran nebo nahoru a dolů označíme šipkou. Vodorovná nebo svislá čára určuje, kam má být linka přesunuta:

Zkrácení skupiny linek vyznačíme obálkovitým přetržením. Ke znaménku napíšeme deleatur:

Vynechanou řádku nebo celou rubriku značíme znaménkem , k němuž napíšeme, co má být vysazeno.

7. Znaménko pro zrušení vyznačené korektury

Opravy (textu i tabelí), které jsme vyznačili omylem, na okraji otisku přetřhneme a ~~textu~~ podtečujeme.

Karel Čermín

Korekturní znaménka neslouží pouze k vyznačování korektur v korekturním otisku, ale řada z nich se používá pro zjednodušení pokynů při předpisu rukopisu pro sazbu. Například: vypouštění i vsunutí textu, přehozená písmena, slova či porušený slovosled. Znaménka pro zvětšení mezer se používají při předepisování prostrkané sazby nebo vyrovnávání verzálek ($\text{III} \frac{1}{8}$; $\text{III} 3'$ atd.). Úprava titulku na střed se v rukopisu značí stejně jako na korekturním otisku, právě tak jako nový odstavec a zrušení odstavce. Znaménkem pro nový odstavec značíme i členění textu do více řádek (převážně v titulku), znaménkem pro zrušení odstavce naopak požadujeme sazbu za sebou u údajů, které jsou v rukopisu psány pod sebou (např. seznamy, u nichž není žádoucí pořadová úprava). Pro vyznačování smíšené sazby (kurzívy, polotučného řezu apod.) také používáme shodné tvary korekturních znamének.

Použitá literatura:

M. Rychetský, Čteme korektury, Mír 1969
ČSN 88 0410 Korekturní znaménka a jejich používání

Poznámka: Některá korekturní znaménka doporučená ostatními členskými státy RVHP nevyhovují našim zvyklostem, a proto nebyla přejata do ČSN. Protože spolupráce mezi státy RVHP je i v polygrafii stále častější, jsou rozdílná korekturní znaménka uvedena v závorce.

TYPOGRAFIA 12/83

